

Vrste zgodovine v učbenikih

Razmerje med vrstami zgodovine v slovenskih učbenikih za zgodovino in mednarodna primerjava

✍ Janez Globočnik

Po vzoru evropskih držav z razvitimi šolskimi sistemi, zlasti na področju didaktike, sem v okviru kvalitativnega dela analize o razmerjih med vrstami zgodovine obravnaval osem vrst zgodovine. V analizi so zajeti vsi veljavni učbeniki za zgodovino, osredotočil pa sem se na kvalitativen del analize.

Najbolj eminentno raziskavo o razmerjih med vrstami zgodovine je v svoji doktorski disertaciji naredila Valerija Bernik Burja. V disertaciji je obravnavala naslednje vrste zgodovine:

- politično zgodovino
- vojaško zgodovino
- gospodarsko zgodovino
- družbeno zgodovino
- kulturno zgodovino
- zgodovino religij
- pravno zgodovino
- zgodovino vsakdanjega življenja

Avtorica je zelo nazorno in prepričljivo utemeljila obravnavanje osmih vrst zgodovine, še bolj podrobna delitev pa po vsej verjetnosti nima smisla, saj bi pretirana segmentacija v tem smislu prav gotovo povzročila nepreglednost učbenikov. Glavna pomanjkljivost disertacije pa je, da se večinoma posveča le kvantitativnim primerjavam med vrstami zgodovine, medtem ko se kvalitativnim primerjavam oziroma kritični analizi, ki bi lahko odkrila temeljne vzroke za obstoječe stanje izogiba in zato

celotno doktorsko delo daje vtis nedokončane knjige, oziroma je v znanstvenem smislu ostalo nepopolno in nedorečeno.

Po vzoru evropskih držav z razvitimi šolskimi sistemi, zlasti na področju didaktike, sem v okviru kvalitativnega dela analize o razmerjih med vrstami zgodovine obravnaval osem vrst zgodovine. To je sicer storila tudi dr. Burja, ki pa je analizirala le osnovnošolske učbenike z omenjeno pomanjkljivostjo. V moji analizi so zajeti vsi veljavni učbeniki za zgodovino, osredotočil pa sem se na kvalitativen del analize.

Politična zgodovina

Največji delež ima politična zgodovina v britanskih učbenikih. Obsega kar 65 % in ima zato preveliko prednost pred ostalimi vidiki preteklosti. Očitno je v Veliki Britaniji spomin na veličastno preteklost še vedno zelo živ in tudi zakoreninjen, zato še ni primeren čas za zmanjšanje primata politične zgodovine. Francozom in Nemcem je to delno že uspelo. Političnim vsebinam namenjajo od 45 do 50 % prostora.

Kakšno pa je stanje v Sloveniji? Največji delež politične zgodovine je v učbenikih za poklicno izobraževanje, saj znaša okrog 45 %. V vseh drugih veljavnih oziroma potrjenih učbenikih je politična zgodovina prisotna od 35 do 37 %.

Kakorkoli že, je delež politične zgodovine v slovenskih učbenikih za zgodovino še vedno prevelik. Zakaj? V političnem smislu se Slovenija ne more primerjati z evropskimi in svetovnimi

velesilami. Slovenci imamo, gledano s stališča kreiranja lastne politike, le kratko politično obdobje. Ne smemo prezreti dejstva, da imamo Slovenci lastno državo le slabih 22 let. S tem dejstvom se precejšen del strokovne javnosti ne strinja, pa vendarle, če se držimo kriterijev resnice, ne moremo zanikati ugotovitve, da Slovenci, tako v prvi kot tudi v drugi Jugoslaviji, nismo imeli vodilne vloge pri kreiranju obeh državnih politik.

Vojaška zgodovina

Slovenija ima v pravem pomenu besede in gledano iz vseh zornih kotov svojo vojsko in lastno vojaško zgodovino le zadnjih 22 let. Prav zato je presenetljivo, da je delež vojaške zgodovine v slovenskih učbenikih precej višji kot v velikih državah z bogato vojaško zgodovino. Francoski učbeniki posvečajo vojaški zgodovini le 3 % prostora, nemški 5 %, britanski 8 %, slovenski pa med 10 in 12 % prostora. Primerjalna analiza je pokazala tudi, da imajo posamezni segmenti slovenske vojaške zgodovine večje vsebinske pomanjkljivosti. Npr.: v naših učbenikih je še vedno opazen nekritičen ali celo navijaški odnos do partizanske vojske; po drugi strani pa je prezrt junaški boj slovenskih vojakov v avstro-ogrski vojski na soški fronti.

Gospodarska zgodovina

Gospodarske zgodovine je največ v britanskih učbenikih, skoraj 12 %. V nemških in francoskih je le-te polovico manj. V slovenskih učbenikih

je tej vrsti zgodovine namenjeno 9 %, torej dovolj. Je pa analiza pokazala na nekatere vsebinske netočnosti oziroma pomanjkljivosti. Npr.: v drugi Jugoslaviji je samoupravni socializem namesto svetlega vzora postal primer negativnega korporativističnega sistema, ki je bil izrazito ekonomsko neučinkovit in je pripeljal državo na rob ekonomskega zloma. V naših učbenikih to nesporno dejstvo ni dobro razloženo, saj ni pojasnjena usodna zmeta pri izbiri povsem napačnega ekonomskega modela.

Družbena zgodovina

V slovenskih učbenikih je delež družbene zgodovine 14 %, podobno stanje je v nemških učbenikih. V francoskih in britanskih pa je družbene zgodovine polovico manj. Žal pa ima družbena zgodovina v slovenskih učbenikih izrazite vsebinske pomanjkljivosti. Spreminjanje družbe je namreč predstavljeno slabo ali pa je iz nerazumljivih razlogov izpuščeno. Npr.: vsi naši učbeniki zelo slabo prikazujejo dejstvo, da se je že v prvi Jugoslaviji ponesrečil poskus, da bi oblikovali kolektivno zgodovinsko identiteto po ideji monarhičnega jugoslovanstva. Nesrbski narodi so namreč imeli odklonilen odnos do velikosrbske ideje. Tudi družbeni razvoj v drugi Jugoslaviji je v učbenikih predstavljen povsem zgrešeno. Zakaj? V drugi Jugoslaviji se je namreč vzpostavljala skupna identiteta prebivalcev na drugačen način kot v prvi. Jugoslovanski komunisti so zasnovo svoj vzorec za solidarnost med

jugoslovanskimi narodi in etničnimi skupinami na dveh nadnacionalnih elementih: na vsejugoslovanskem narodnoosvobodilnem boju, ki ga je simboliziralo slavno geslo: bratstvo in enotnost ter na skupnih ideoloških vrednotah, ki so bile vsebovane v samoupravnem socializmu. V učbenikih je večinoma prezrto dejstvo, da so ključni nadnacionalni elementi Titove Jugoslavije sloneli na trhljih temeljih: NOB je bila preveč idealizirana, poleg tega pa obremenjena z negativnimi posledicami revolucije, državljanskih vojn, povojnih obračunov z vsemi možnimi nasprotniki, itd. Samoupravnemu socializmu pa ni uspelo nadomestiti parlamentarne demokracije; na prikrit način je podaljševal totalitarno vladavino, v

dovine so Slovenci takoj za Francozi, saj kulturna zgodovina zavzema 18 do 20 % prostora. Žal pa vsebinski del analize ne kaže tako dobre slike. Pri prikazovanju kulturnih tokov v naši polpretekli dobi so namreč še vedno opazni ostanki ideoloških blokad: eden največjih slovenskih medvojnih pesnikov France Balantič je bil prvič omenjen v enem od učbenikov za poklicno izobraževanje šele leta 1998. Enaka ugotovitev velja za znamenitega telovadca in nosilca treh zlatih olimpijskih odličij, Leona Štuklja.

Zgodovina religij

V največji meri je ta omenjena v nemških učbenikih; religijam je posvečenih 9 % učnih vsebin, najmanj pa v

Arhiv Slovenski solski muzej

ekonomskem smislu pa je državo celo pripeljal do roba državnega bankrota.

ekonomskem smislu pa je državo celo pripeljal do roba državnega bankrota.

Kulturna zgodovina

Kulturni zgodovini je namenjena največ prostora v francoskih učbenikih: kar 23 %, najmanj pa v britanskih: le 5 %. Pri predstavljanju te vrste zgo-

slovenskih učbenikih, le 4 %. Skromna zastopanost religij v naših učbenikih je prav gotovo povezana s socialističnim družbenim redom v naši polpretekli dobi, ki religijam ni pripisoval le obrobne vloge, ampak se je razvil celo antikaticolizem, ki je na prikrit način viden tudi v učbenikih. Npr.: ignoriran je razvoj katolicizma v 19. in 20. stole-

tju, saj sploh ni omenjena sodobna krščanska misel in umetnost, karitativna dejavnost in duhovnost itd.

Pravna zgodovina

Pravni zgodovini je nekoliko večja pozornost namenjena le v francoskih učbenikih, v drugih državah je zapostavljena. Tudi v Sloveniji, saj v učbenikih pravni zgodovini ni namenjen niti 1 % prostora. Prav tako je analiza odkrila še velike vsebinske pomanjkljivosti: npr.: ni predstavljena bistvena razlika med revolucionarnim in običajnim pravom. Revolucionarno pravo v imenu višjih revolucionarnih ciljev dopušča nasilje z usodnimi posledicami, kontinentalni pravni sistem pa oblikuje ljudstvo, in sicer preko predstavniškega telesa (parlament). Temeljna pravila so osnovana v ustavi, splošna v zakonih, podrobnosti pa v podzakonskih aktih.

Zgodovina vsakdanjega življenja

V sedaj veljavnih učbenikih se je zgodovina vsakdanjega življenja lepo uveljavila in pomeni v nekem smislu popestritev, oziroma je ta vrsta zgodovine ustvarila bolj zanimivo in življenjsko podobo slovenskih učbenikov. Kljub temu je treba poudariti, da ta vrsta zgodovine v naših učbenikih še vedno ni na mednarodnem nivoju. Manjkajo pomembne zanimivosti o življenju največjih umetnikov, znanstvenikov in državnikov, npr: v avstrijskih učbenikih je navedeno, da je imela znamenita cesarica Marija Terezija v edini zakonski zvezi kar 16 otrok. Od teh so trije umrli že med porodom, sedmi otrok pa je bil kasnejši cesar Jožef II. V naših učbenikih bi bilo lahko zapisano kaj o Josipu Brozu Titu, ki je bil kar sedemkrat poročen. Njegov najbolj znani otrok je bil Mišo Broz, ki je bil nekaj časa celo vodilni hrvaški gospodarstvenik (direktor Ine). ■

Literatura

Bernik Burja, Valerija (2006): *Vsebinske in metodološke spremembe v osnovnošolskih učbenikih zgodovine od konca 19. do začetka 21. stoletja na Slovenskem*. Doktorska disertacija. Ljubljana.

Zgodbe šolske zgodovine v zgodovini šolstva

✍ Branko Šuštar

Nemara mi je še od uvoda v študij zgodovine ostal v spominu razmislek o razliki med šolsko zgodovino, ki se poučuje v šoli, in zgodovino kot vedo z znanstvenim pristopom k proučevanju preteklosti z viri in njihovo kritično analizo. Tedaj nam je prof. dr. Bogo Grafenauer predstavil šolsko zgodovino kot dogovorjeno formulo, kot izbrano pripoved o preteklosti za šolsko rabo.

Vseh teorij in dilem razvoja ne gre predstavljati v šoli, sploh ne v vznemirjenju dijakov in učencev! Hkrati pa državni vpliv na vsebino pouka skrbi za okvir šolske zgodovine, ki ji ne sme manjkati didaktičnega pristopa, družbene angažiranosti in tudi spodbujanja čustvene zavzetosti. Izbrane teme in pravi poudarki, primerni za navduševanje mladine za vzgojne ideale ter domovinsko vzgojo v ožji in širši domovini, so zaznamovali pouk tako v cesarsko-kraljevih časih slovenstva pod Habsburžani in Avstro-Ogrsko kot tudi v obeh jugoslovanskih obdobjih: tako monarhistične Dravske banovine kot Socialistične republike Slovenije. Pravzaprav so bili le poudarki drugače izbrani.

Pouk v obdobju med obema vojnama je bil še bolj pester, nekoliko tudi po letu 1945, saj Slovenci od leta 1918 živimo pravzaprav v štirih sosednjih državah, pa tudi v zdomstvu in izseljenstvu. Ko je čas nestrpnosti v letih

med koncem prve in začetkom druge svetovne vojne tudi šolsko zgodovino pojmoval kot zgodovino države in poučeval Slovence v državnem jeziku (predvsem v italijanskem za nesrečno rapalsko mejo, nemškem na Koroškem in v Porabju tudi v madžarskem), je v jugoslovanskem delu Slovenije razmah šolstva prinesel tudi slovenizacijo in nastanek univerze v Ljubljani (l. 1919). Naglašena vloga karantanske slovenske države se je obdržala v simboliki šolskega pouka še v 2. pol. 20. stol.; bila je bolj izpostavljena, kot dopušča novejša raziskave. Celjski knezi so bili s poseganjem na jug predstavljeni v učbenikih pred l. 1941 kar kot vir jugoslovanske ideje. Nova država je tudi s šolskim poukom iskala povezave med Slovani, ki so že konec antike naseljevali področja, razdeljena z delitvijo rimskega imperija na vzhodni in zahodni del, kar še v naš čas prenašata latinski katolicizem in cirilsko pravoslavje, če omenimo le karakteristično pisavo in cerkveno pripadnost. Jugoslovanski okvir usmeritve šole po l. 1918, ki je kdaj zdrsnila v *jugoslovenstvo*, pa je pomenil tudi nadaljevanje vseslovanskega povezovanja še iz let dvojne monarhije. V pretežno srbsko in hrvaško govoreči državi si je bilo treba zavzeto prizadevati za slovenstvo in slovenski jezik, a hkrati ohraniti odprtost v svet; to je dolga leta pri slovenski inteligenci pomenilo predvsem znanje

“ Se dá najti spodbudo za vzgojo za demokracijo, humanistične vrednote, za tolerantnost in posebej za poštenost ter vrline, h katerim že stoletja pozivajo zapovedi s Sinaja? ”